

M. Szabó Miklós ny. altábornagy:

A „PRÁGAI TAVASZ” ÉS A KATONAI MEGSZÁLLÁS MAGYAR DIPLOMÁCIAI IRATOK TÜKRÉBEN (1968. MÁJUS–OKTÓBER) (1.)

ÖSSZEFOGLALÓ: Az 1968. évi csehszlovákiai válsággal, majd katonai megszállással sokan foglalkoztak – különböző formában és szemszögből. Ugyanakkor a Hadtörténelmi Levéltár speciális „Zala”-gyűjteményét viszonylag kevesen – ők is különböző mélységben és részletességgel – kutatták.¹ A szerző tanulmányában a HL MN „Zala–1968”-gyűjteményben fellelhető,² a megszállás előkészítésével és végrehajtásával kapcsolatos magyar külügyi jelentéseket tárja az olvasó elé, bemutatva, hogy milyen diplomáciai információk álltak a magyar döntéshozók rendelkezésére a válság idején.

KULCSSZAVAK: „prágai tavasz”, 1968. évi katonai események, Csehszlovákia katonai megszállása, csehszlovák krízis

A Külügyminisztérium 1968. május 16-i 002/111. sz. napi jelentésének melléklete³ – a Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) Politikai Bizottsága tagjainak, Puja Frigyes⁴ külügyminiszter-helyettesnek és Sándor Józsefnek⁵ megküldve – arról tájékoztatott, hogy Kovács Imre prágai nagykövet május 15-én átadta Alexander Dubčeknek⁶ Kádár János⁷ meghívólevelét. A Titkárság üléséről kijött első titkár a mintegy 45 perces megbeszélés

¹ Pl. Pataky Iván: A vonakodó szövetséges. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1996.; M. Szabó Miklós: A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia története 1961–1969. Zrínyi Kiadó, 2008.; Számvéber Norbert – Laczovics Erika – Solymosi József: Zala 1968. Püedlo Kiadó, Debrecen, 2012.

² Bár ezeket a jelentéskivonatokat/-melléleteket – mint látni fogjuk – a Politikai Bizottság tagjainak és egy-két vezető pártfunkcionáriusnak küldte meg a Külügyminisztérium, de valamilyen úton-módon – még aznap – megkapta Czinege Lajos vezéreztudós, honvédelmi miniszter (1960–1984) is, s az arra érdemesnek tartottra, az 1. lap jobb felső sarkára ráírta a Zala szót, ezért bekerült ebbe az iratköteggé. Az idézetek kivétel nélkül eredeti írásmóddal íródnak a tanulmányban, a nevek a levéltári forrásban feltüntetett módon szerepelnek, és a helyesírási hibákat sem javítottuk (csupán a rövid ékezeteket javítottuk hosszúra) – Sz. M.

³ Hadtörténelmi Levéltár Magyar Néphadsereg (HL MN) Zala – 1968. 68. doboz (d.) 108. őrzési egység (ő. e.) (1968. 05. 16.)

⁴ Puja Frigyes (1921–2008), kommunista politikus, nagykövet, külügyminiszter.

⁵ Sándor József (1911–1985), országgyűlési képviselő, a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottság (MSZMP KB) irodavezetője.

⁶ Dubček, Alexander (1921–1992), szlovák származású kommunista politikus. 1963-tól a Szlovák Kommunista Párt első titkára, 1968–1969-ben pedig Csehszlovákia Kommunista Pártja első titkára. A „prágai tavaszt” követően leváltják posztjáról, majd 1970-ben kizárják a pártból. 1969–1970-ben nagykövet Törökországban. 1989-ben, a „báronyos forradalmat” követően a Szövetségi Nemzetgyűlés elnökévé választják, amely posztot haláláig töltötte be.

⁷ Kádár János (1912–1989) kommunista politikus. 1956-ban az MSZMP Központi Vezetőség (KV) titkára, majd első titkára, továbbá a KV Elnökségének elnöke. A MSZMP Ideiglenes Intéző Bizottságának (IB) (1956–1957), majd Központi Bizottságának (KB) (1957) elnöke. A KB és a Politikai Bizottság (1957–1988) tagja, a KB első (1985-től fő-) titkára, 1988-tól a párt elnöke.

során, „[a]nélkül, hogy Kovács et. (elvtárs – Sz. M.) kérte volna, meglehetősen felindultan adott rövid tájékoztatást jelenlegi legfőbb problémáikról”. (266. fólió) Elmondta, hogy nagyon bonyolult a helyzet, az áprilisi KB-ülés óta jelentkeztek szocialistaellenes tendenciák, veszélyes ellenzéki csoportosulások jöttek létre a Student⁸ folyóirat, az Írószövetség és a Literarni Listy⁹ körül. Ugyanakkor azt is leszögezte, hogy határozott fellépésre készülnek ellenük, s legyünk nyugodtak: a Csehszlovák Kommunista Pártnak (CSKP) megvan az ereje e súlyos helyzet megoldásához. „Ha szükség lesz rá, nem fognak egy pillanatig sem gondolkodni azon, hogy a szükséges határozott intézkedéseket megtegyék és ha kell, egy nap alatt alapvető változást érjenek el.” (266. f.)

A továbbiakban az első titkár elismerte, miszerint nagy hibát követtek el azzal, hogy a járási párttertekezetek követeléseire támaszkodva nem távolították el a Központi Bizottság kompromittált vezetőit, mert ezzel két hónapot adtak az ellenséges nyomásnak. Ezt a gondot úgy próbálják megoldani, hogy a következő KB-ülésen igyekeznek rábeszélni az érintetteket a KB-tagságról való önkéntes lemondásra és nyugdíjba vonulásra.

Ezt követően „[n]agy felindultsággal beszélt Dubcek et. az öt pártvezető moszkvai tanácskozásáról. (A bolgár, keletnémet, lengyel, magyar és szovjet pártvezetők május 8-i titkos tanácskozására utalt – Sz. M.) Kijelentette, hogy ez a lépés az egyik legnagyobb csapást jelenti a CSKP vezetése számára. Helytelennek tartja. Mind a párttagság köréből, mind a széles közvéleményben ezer kérdés merül fel [...] »En magyarázom meg, hogy miről lehetett szó a moszkvai találkozón, aki nem voltam jelen [...] Meg vagyok győződve róla – pedig nem beszéltem Kádár et.-al –, hogy nagyon kellemetlenül érintette őt a moszkvai meghívás« – mondta Dubcek et”. (267. f.) E tanácskozás miatt a pártvezetést mindkét oldalról támadják.

Arról is beszámolt, hogy a május 14-i Elnökségi ülés után, beszélgetés közben felvetette azt a gondolatot, hogy „...jó lenne Kádár et.-al találkozni beszélgetésre. Megvan győződve róla, hogy nem felelnek meg a valóságnak azok a nyugati sajtóhírek, amelyek szerint a moszkvai ötös tanácskozáson megbízták volna Kádár et.-at az ötös csoport és a csehszlovák párt közötti közvetítéssel. – Itt megjegyezte Dubcek et., hogy ezeket azért mondja el, hogy Kovács et. tájékoztassa erről Kádár et.-at, mivel valóban olyan jó baráti viszonyban van Kádár et.-al, hogy őszintén elmondja ezeket”. (268. f.) A megnyilvánuló szlovák nacionalista és sovinizta jelenségekkel kapcsolatban kihangsúlyozta, hogy ezek merőben ellentétesek a CSKP hivatalos álláspontjával, s azt a cél szolgálják, hogy ingerültséget váltsanak ki magyar és lengyel részről, megnehezítve ezáltal a csehszlovák pártvezetés helyzetét. „Hangsúlyozta, hogy a párt – ahogy azt az akcióprogramban leszögezték – széleskörű jogokat akar biztosítani a magyar és egyéb nemzetiségeknek. Úgy akarják megoldani a magyar nemzetiség problémáját, hogy helyzete lényegesen jobb legyen, mint eddig volt, és hogy a szomszédos országokból eljöhessenek megnézni Csehszlovákiában azt, hogy hogyan oldják meg itt a magyar nemzetiség kérdését. /Látszott Dubcek et.-on, hogy foglalkozik ezzel a témával és hangsúlyozottan biztosítani akarja a magyar vezetést szilárd és elhatározott álláspontjukról.” (268. f.)

⁸ A csehszlovák egyetemisták 1968-ban radikálissá vált hetilapja. http://www.liget.org/cikk.php?cikk_id=2112 (Letöltés időpontja: 2017. 12. 08.)

⁹ 1968–1969 megjelent havilap, ami az értelmiségi vitáknak biztosított platformot. http://www.liget.org/cikk.php?cikk_id=2112 (Letöltés időpontja: 2017. 12. 08.)

Arról is igyekezett meggyőzni magyar partnerét, hogy Csehszlovákiából nem lesz sem második Jugoszlávia, sem második Románia. „Hónapok óta meghívásom van Titótól¹⁰ és Ceausescutól,¹¹ és ezeket a meghívásokat hetenként rendszeresen megújítják [...] Mind a két esetben időhiányra és nagy elfoglaltságra való hivatkozással térek ki a látogatás elől – mondotta, – bár a találkozásra vonatkozó javaslatok olyanok, hogy ha én nem tudok elutazni, az illetékesek jönnének ide.” (268. f.) Ugyanakkor örömmel fogadta Kádár János javaslatát a határ menti hétvégi találkozóra; jelezte, meg kell vizsgálnia elfoglaltságát és rövidesen választ ad az időpontra.

A tanulmány témájába vágó következő dokumentum – a Politikai Bizottság tagjainak, Gyenes Andrásnak¹² és Sándor Józsefnek megküldött – a 002/146/1968. sz. napi jelentés melléklete¹³ közel másfél hónappal később keletkezett. Ebből meg tudható, hogy a Literarni Listyben Nagy Imréről¹⁴ megjelent cikk ügyében a magyar nagykövetet július 2-án fogadta dr. Čestmír Čisář¹⁵ KB-titkár, aki leszögezte, hogy a pártvezetés határozottan elítéli a cikk megjelentetését és annak tartalmát. Mint elmondta, ez számukra nagyon kellemetlen, ezért a Titkárság megbízásából ő – a kulturális és tájékoztatási miniszter társaságában – tárgyalt a lap főszerkesztőjével, az Írószövetség elnökével és titkárával, valamint a kiadójának igazgatójával. Ez után sajnálattal és felháborodottan állapította meg, hogy 2-3 ember – a szerkesztőség és az Írószövetség vezetőinek háta mögött – megjelentetett egy ilyen támadást Magyarország ellen. Különösen fájlalta, hogy a cikket egy diplomata, a Külügyminisztérium külső politikai munkatársa írta. Abban is csalódott, hogy a szerkesztőség nem ismeri el a cikk káros politikai hatását, nem jelentet meg ettől elhatárolódó írást (Ezek szerint nem csak 2-3 emberről lehetett szó! – Sz. M.), így esetleg ezt ő fogja megtenni, és a pártsajtó leközölni.

A KB-titkár ezt követően arról panaszkodott, hogy a cenzúra eltörlése után nem tudja befolyásolni a sajtót. Nagyra értékeli a csehszlovákiai helyzettel kapcsolatos magyar pártálláspontot, ezért némi megnyugvással állapította meg, hogy az elmúlt hat hónapban ez volt az egyetlen olyan cikk, amely Magyarországot támadta. A beszámoló későbbi részéből az is kiderül, hogy a fenti cikkel kapcsolatban már kaptak levelet Pullai Árpádtól,¹⁶ amire az ügy kivizsgálásának lezárultával – kielégítő – választ fog adni. Kovács Imre nagykövet azon közlésére, hogy a Népszabadság egy glosszában válaszolt a fenti cikkekre, a KB-titkár csak annyit válaszolt, hogy ismeri azt, de semmi hozzáfűznivalója nem volt.

Ezt követően a nagykövet a belpolitikai helyzetre kérdezett rá. Ezzel kapcsolatban Čestmír Čisář arról beszélt, hogy az bonyolult és nehéz. Januárban az új vezetésnek sem elképzelése, sem programja nem volt, a változtatást egy maroknyi ember hajtotta végre, aminek a lényege az államelnöki és az első titkári funkció szétválasztása volt. A pártszervezetek passzivitásba

¹⁰ Tito, Josip Broz (1892–1980) jugoszláv kommunista politikus. A második világháborúban a jugoszláv partizánok egyik parancsnoka, majd a háborút követően, 1980-as haláláig Jugoszlávia első számú vezetője volt.

¹¹ Ceaușescu, Nicolae (1918–1989) a Román Kommunista Párt főtitkára (1965–1989), az Államtanács elnöke (1967–1989), köztársasági elnök (1974–1989).

¹² Az MSZMP KB külügyi osztályvezetője.

¹³ HL MN Zala – 1968. 68. d. 108. ö. e. (1968. 07. 04.)

¹⁴ Nagy Imre (1896–1958) kommunista politikus, gazdasági szakember, egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja. 1953 és 1955 között, valamint az 1956-os forradalom alatt a Minisztertanács elnöke. A forradalomban betöltött szerepéért halálra ítélték és kivégezték.

¹⁵ Čisář, Čestmír dr. (1920–2013) csehszlovák politikus, oktatási és kulturális miniszter (1963–1965), diplomata, a CSKP KB titkára.

¹⁶ Pullai Árpád (1925–) politikus, az MSZMP KB ideológiai titkára (1966–1976), a neosztálinista „munkásellenzék” tagja, ezért fokozatosan háttérbe szorították a pártvezetésben.

süllyedtek, egy időben nem működtek sem az állambiztonsági szervezetek, sem a hadsereg. Most viszont már rendelkezésre áll egy 3-400 ezres pártaktíva, mint az új politika aktív harcosa. Viszont van kb. 30 olyan újságíró – köztük a „Kétezer Szó” munkatársai –, akik nagyobb befolyással vannak a közvéleményre, mint a KB állásfoglalása. Így a politikai megújódásra az év végével lehet számolni, az új Alkotmány alapján megtartott választások után. A KB-titkár befejezésül arról beszélt, hogy július 7. és 13. között Koszigin¹⁷ miniszterelnök meghívására a Szovjetunióba utazik, de ezt követően találkozni szeretne – akár Prágában, akár Budapesten – Aczél Györggyel.¹⁸

A 002/154. sz. napi jelentés mellékletének kiegészítése¹⁹ azt közölte a fent megnevezett vezetői körrel, hogy a bukaresti magyar nagykövetet arról tájékoztatta szovjet kollégája, miszerint moszkvai utasításra, július 12-én ismertette Nicolae Ceaușescuval a Szovjetunió Kommunista Pártja (SZKP) Csehszlovákiáról alkotott véleményét. Válaszában a főtítkár ismertette, hogy a Román Kommunista Párt (RKP) Elnöksége az előző napon foglalkozott a csehszlovák helyzettel, megállapítva, hogy az fokozatosan konszolidálódik, s remény van arra, hogy a fő kérdések megoldódnak. „Ennek megfelelően az RKP határozottan károsnak ítélt minden beavatkozási kísérletet Csehszlovákia belügyeibe. Helytelenít minden olyan akciót, amely a testvérpártok részéről a bizalom hiányaként magyarázható és ami csökkentheti a CSKP vezetőinek tekintélyét, növelhetné amúgy is súlyos gondjaikat [...] Ceausescu elvtárs csodálkozásának adott kifejezést amiatt, hogy a Varsóba most összehívott tanácskozássra az RKP-t nem hívták meg, holott nyilván érdekelve van az ott megtárgyalásra kerülő kérdésekben.” (12. f.)

Ugyancsak július 16-án olvashatták²⁰ az illetékesek a prágai nagykövetség tájékoztatását arról, hogy a CSKP KB Elnöksége háromszor is tárgyalta a testvérpártok leveleit s az azokra adandó választ. Döntöttek arról is, hogy azonos tartalmú levelekkel válaszoljanak, hiszen a megkapottak is egységes, összehangolt lépés eredményei. Ennek ellenére, a leghosszabbnak és legélesebb hangúnak a szovjet levelet ítélték, bár hasonlóaknak vélték a lengyelt és a keletnémetet is. „Más jellegűnek találták az MSZMP levelét, amely lényegében a tények alapján marad és amelyből a csehszlovák párt féltésén kívül a jóindulat is kiérződik.” (14. f.) A válaszlevelekben kifejtették, hogy nem értenek egyet a varsói értekezlet összehívásával, eltérően ítélik meg a belső helyzetüket is, ezért javasolják a problémák kétoldalú megvitatását. Egyúttal kijelölték a személyeket az Elnökségből, hogy ki, melyik párt vezetőivel tárgyal majd.

Leellenőrzött értesülések szerint a testvérpártok levelei – amelyeknek a csehszlovák vezetők követelik a nyilvánosságra hozatalát –, továbbá a Varsói Szerződés (VSZ) tagállamai hadseregeinek további csehszlovákiai tartózkodása (a Šumava-gyakorlat²¹ résztvevőiről van szó – Sz. M.) feszültséget, ellenszenvet és tiltakozást váltott ki, több helyen sztrájkbizottságot szerveztek.

¹⁷ Koszigin, Alekszej Nyikolajevics (1904–1980) szovjet politikus, 1964-től 1980-ig a Szovjetunió Minisztertanácsának elnöke.

¹⁸ Aczél György (1917–1991) az MSZMP KB (1956–1989) és a Politikai Bizottság (1970–1980) tagja, 1967-től a KB titkára. Miniszterelnök-helyettes (1974–1982). 1956 és 1988 között döntő befolyást gyakorolt a kulturális életre, hozzá kapcsolódik a „három T politikája” (Támogatni – Tűrni – Tiltani).

¹⁹ HL MN Zala – 1968. 68. d. 108. ö. e. (1968. 07. 16.)

²⁰ Uo. 14–17. f.

²¹ A Varsói Szerződés főparancsnoka által vezetett stratégiai-hadművelési parancsnoki és törzsvezetési gyakorlat, ami zömmel Csehszlovákia, kisebb részben az NDK, Lengyelország és a Szovjetunió területén zajlott szovjet, csehszlovák, lengyel, német és magyar csapatok részvételével 1968. június 18. és július 1-je között. Lényegében az augusztusi megszállást készítette elő. HL MN Zala – 1968. 4 d. 8. ö. e. (1968. 07. 05.)

Ugyancsak a nagykövetség értesülése, hogy Alexander Dubček – a Leonyid Brezsnyevvel²² a hét folyamán lezajlott második telefonbeszélgetése során – a két pártvezetés közötti következő találkozó előfeltételeként a szovjet csapatok azonnali hazarendelését jelölte meg. Továbbá, ugyancsak hitelt érdemlőként jelentették haza, hogy 2-3 héttel korábban létrejött a Dubček–Černík²³–Srnkovský²⁴ „triumvirátus”, amivel nem mindenki ért egyet az Elnökségben, illetve a Titkárságban.

A prágai szovjet nagykövetség két tanácsosának véleményét is továbbították, többek között azt, miszerint Gustáv Husáknak²⁵ a pozsonyi pártkonferencián való fellépése nyomán Szlovákiában is romlott a politikai helyzet. Bár felszólalása bátorítóan hatott a nacionalista nézetekre, elsősorban mégis Vasil' Biľak²⁶ ellen irányult. A szovjet kollégák szerint Gustáv Husák a Szlovák Kommunista Párt (SzlKP) első titkára akar lenni.

A nagykövetség „belügyminiszteri kapcsolatai” szerint 40 állambiztonsági vezetőt leváltottak, amit majd továbbiak követnek, illetve azok a hírek, hogy a szovjet kötelékek lokátorállomásokot, katonai objektumokat szálltak meg, még a párton belül is megnövelték a szovjetellenességet. „Nagykövetségünk informátorai szerint ha az események odáig jutnának Csehszlovákiában, hogy a szocialista országok részéről külső beavatkozásra lenne szükség, akkor ezt néhány órán belül meg lehetne oldani a határokon túlról is. Nem kellett volna ezért az ország lakosságának önértetét és nemzeti büszkeségét megsérteni.” (17. f.)

A július 19-én kelt 002/158/1968. sz. napi jelentés mellékletében²⁷ a berlini magyar nagykövet arról tájékoztatott: a keletnémet külügyminiszter-helyettes július 17-én ismertette a bekérített szovjet, lengyel, magyar és bolgár misszióvezetőkkel, miszerint a CSKP KB Elnökségének azon kérését, amelyet a csehszlovák nagykövet továbbított a Német Szocialista Egységpárt (NSZEP) KB egyik titkárához, hogy ne hozzák nyilvánosságra az öt testvérpárt varsói tanácskozásán elfogadott levelet, mert nehezítené a helyzetet, elutasították, s közölték vele, hogy a levél 18-án nyilvánosságra kerül.

A prágai nagykövetség egyik munkatársa viszont a prágai PB első titkárával, a CSKP KB Elnökségének pötaggájával való beszélgetése lényegét foglalta össze, mely szerint a Központi Bizottság lényegében megszűnt létezni, a 110 tagból körülbelül 70 inaktív, ugyanakkor megállt az ifjúsági szervezetek továbbrétegződése, s bizonyos előrehaladás mutatkozik a Nemzeti Frontnál (az akkori magyar Hazafias Népfronthoz hasonló szervezet – Sz. M.) is. Az első titkár szerint nem a párton kívüli erők okozzák a fő problémát, hanem a pártszakadás

²² Brezsnyev, Leonyid Iljics (1906 /az új naptár szerint 1907/–1982) kommunista politikus, a Szovjetunió marsallja és négyszeres Hőse. 1964–1982 között az SZKP főtitkára; 1960–1964, illetve 1977–1982 között a Legfelsőbb Tanács Elnökségének elnöke.

²³ Černík, Oldřich (1921–1994), reformközgazdász, kiválóan képzett technokrata, csehszlovák kormányfő (1968–1970).

²⁴ Srnkovský, Josef (1911–1974), csehszlovák politikus, a „prágai tavasz” reformkommunista szárnyának tagja.

²⁵ Husák, Gustáv (1913–1991), szlovák származású kommunista politikus, 1975 és 1989 között Csehszlovákia államfője. 1945-től a szlovákiai magyarok és a szlovákiai demokratikus erők elleni kemény fellépésével szerzett „hírnevet” magának. Az 1968-as csehszlovákiai események idején eleinte támogatta Alexander Dubčeket, majd ellene fordult. 1969. április 30-án ő lett Dubček utódja, a Csehszlovákia Kommunista Párt első titkára. 1975-től Csehszlovákia államelnöke. 1987-ben leváltották a párt éléről, 1989-ben mondott le államelnöki funkciójáról.

²⁶ Biľak, Vasil' (1917–2014) ruszin származású, csehszlovák kommunista politikus. 1962–1968 között Szlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságának titkára, 1968 januárjától augusztusig főtitkára. 1968 novemberétől 1988 decemberéig Csehszlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottsága Elnökségének titkára. Egyike annak az öt keményvonalas kommunista politikusnak, akik 1968-ban aláírták azt a meghívó levelet, amelyre hivatkozva a Varsói Szerződés csapatai megszállták Csehszlovákiát.

²⁷ HL MN Zala – 1968. 68. d. 108. ö. e. (1968. 07. 19.)

veszélye. A párton belüli jobbszárny a Literarni Listy és a Student körül csoportosul, elsősorban a volt szociáldemokratákra, az értelmiségiekre és az ifjúságra támaszkodva. Erről a szerveződésről nem mondható el, hogy tagjai reakciósook, a szocializmus ellenségei, de tele vannak zavaros – többségében szociáldemokrata – nézetekkel. A Moszkva által támogatott balszárnyat a régi vezetők képezik, akik gyakori látogatói a prágai szovjet nagykövetségnek, illetve közülük 10 főt meghívtak a Szovjetunióba, „üdülni”. Mindkét csoportosulásnak a pártvezetés minden szintjén megvannak a képviselői.

A prágai követség első titkára beszélt a CSKP KB Elnökség július 15-i leveléről is, melyben kérték, hogy ne hozzák nyilvánosságra a testvérpártok levelét, s egyben kétoldalú határ menti találkozót javasoltak az SZKP vezetőivel, mégpedig a CSKP KB teljes Elnökségének részvételével. Itt szándékoztak javaslatot tenni egy *többoldalú értekezlet* összehívására, amin az öt testvérpárton kívül részt venne a jugoszláv, román, olasz és francia pártküldöttség is. Ha ez semmiképpen nem lehetséges, akkor, javasolta, tartsanak hatos találkozót.

A VSZ katonai vezetésének minősíthetetlen magatartására is panaszkodott a csehszlovák beszélgetőpartner: „...bántó és sértő számukra, hogy Jakubovszky marsall²⁸ nem hajlandó Csehszlovákia miniszterelnökével tárgyalni. Megengedhetetlennek tartják, hogy akkor, amikor annak az országnak a miniszterelnöke hívja telefonhoz, akinek a területén tartózkodik, négyszer egymásután letagadhatja magát. Ezért volt kénytelen végülis Dubcek et. Brezsnyev elvtárhoz fordulni.” (4. o.) (A marsall hasonló módon viselkedett egy hónappal korábban a „Šumava” gyakorlatra kilátogató magyar nemzeti helyettesével, Czinege Lajos²⁹ vezérezredes, honvédelmi miniszterrel szemben is!³⁰)

Jakubovszkij marsall fenti magabiztossága – többek között – azon is alapulhatott, hogy a szovjet védelmi miniszter GOU/1/87657. számú, 1968. április 8-án kelt direktívája által elrendelt felkészülés a „Duna” hadműveletre július 23-ára lezárult,³¹ amely rögzítette Csehszlovákia lerohanásának tervét, aminek egyik „megjelenési formáját” az alábbi térképvázlat tartalmazza.

A fent idézett napi jelentés mellékletében még szerepel az a belgrádi tájékoztatás is, mely szerint a Tito-látogatás elhalasztását kérte a csehszlovák fél a kassai Brezsnyev-találkozóra hivatkozva. Ugyanakkor a jugoszláv fővárosban működő nyugati újságírók körében elterjedt az a hír, miszerint Tito és Ceaușescu rövidesen Prágába látogat.

A július 25-i jelentés³² szerint a prágai nagykövetséget arról tájékoztatta belügyminisztériumi informátora, hogy a biztonsági szervek állománya dezorganizálódik, soha nem volt ilyen rossz a hangulat, mint most. Emellett olyan értesüléssel is rendelkeznek, hogy az előző napokban az amerikai nagykövetségről egy küldöttség kereste meg a Külügyminisztériumot, és örömeiket fejezték ki azzal kapcsolatban, miszerint a csehszlovák nép – a párt vezetésével

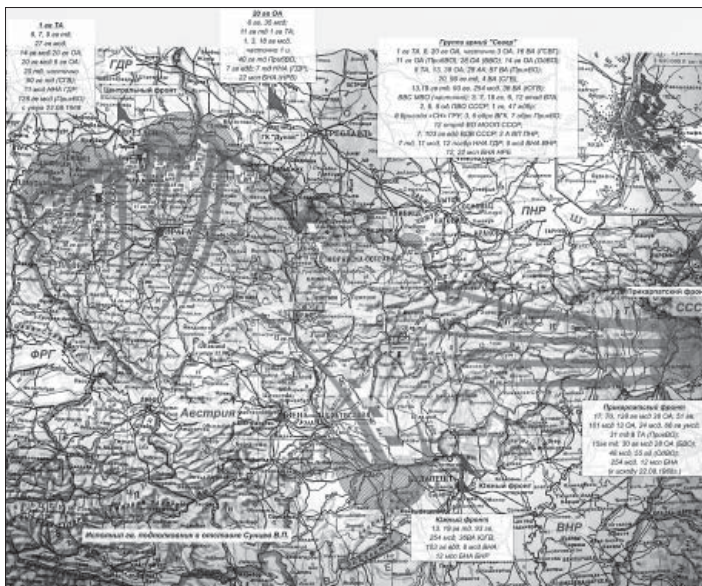
²⁸ Jakubovszkij, Iván Ignatyevics (1912–1976) a Szovjetunió marsallja, a Szovjetunió kétszeres Hőse, a Csehszlovák Szocialista Köztársaság Hőse. A Németországban állomásozó szovjet hadseregcsoporthoz főparancsnokának első helyettese (1957–1960 és 1961–1962), majd főparancsnoka (1960–1961 és 1962–1965); a Kijevi Katonai Körzet parancsnoka (1965–1967); a honvédelmi miniszter első helyettese, a VSZ EFE főparancsnoka (1967–1976). Военный Энциклопедический Словарь. Военное Издательство, Москва, 1983, 844.

²⁹ Czinege Lajos (1924–1998), kommunista politikus. Honvédelmi miniszter (1960–1984), altábornagy (1960), vezérezredes (1962), hadseregtábornok (1978). A Minisztertanács elnökhelyettese 1984 és 1987 között. Az 1989-ben személyét érintő korrupciós, illetve hatalmi visszaélésekkel kapcsolatban napvilágot látott vádak következtében lemondott rendfokozatáról.

³⁰ Lásd M. Szabó Miklós: i. m. 169–176.

³¹ HL MN Zala – 1968. 8. d. 16. ö. e. (1968. 09. 22.)

³² HL MN Zala – 1968. 68. d. 108. ö. e. (1968. 07. 25.)

1. ábra *A megszállás fő irányai*³³

egységesen ellenáll a külső nyomásnak. Sőt, bár nem ellenőrzött hírek szerint, más csatornán Washington a csehszlovák kormány tudomására hozta, hogy amennyiben folytatja jelenlegi politikáját, hajlandó újabb tárgyalásokat kezdeni a csehszlovák arany visszaadása ügyében.

A nagykövetség egy, ugyancsak e napi ČTK- (Csehszlovák Távirati Iroda – Sz. M.) hírt is hazaküldött,³⁴ mely szerint a pozsonyi rádió foglalkozott a Népszabadság „Miben van vitánk a csehszlovák elvtársakkal” c. szerkesztőségi cikkével. Ennek során a kommentátor kiemelte: „Elsősorban két sajtóságot akarok hangsúlyozni, amelyek folytán ez a cikk különbözik más szomszédos szocialista országok hasonló sajtóvéleményétől [...] Ez a két sajtóság: a higgadt és agresszivitástól mentes hangnem, valamint a komoly erőfeszítés az érvelésre – pontosan azok a sajtóságok, amelyeket annyira szeretnénk látni barátaink véleményében, amelyek lehetővé teszik a vitát és a dialógust.”

Érdekes módon – a július 27-i napi jelentés³⁵ szerint – Sztjepan Vasziljevics Cservonyenko prágai szovjet nagykövetségét is elnyerte ez a Népszabadság-cikk. Ugyanis arra hivatkozva, hogy a csehszlovák vezetők nagyon kivonatolva kapják kézhez ezeket az anyagokat, azt javasolta magyar kollégájának: még a szovjet–csehszlovák tárgyalások kezdete előtt, az írás teljes szövegét küldje meg, cseh nyelven az Elnökségnek, „...különösképpen Svoboda³⁶ et.-nak” (2. o.), de vizsgálja meg szélesebb körű terjesztésének lehetőségét is.

Ugyanez a jelentés beszámolt arról is, hogy Szilágyi (keresztnevet nem említettek – Sz. M.) külügyminiszter-helyettes a Karlovy Varyban töltött szabadságát követően két napot Prágában tartózkodva találkozott – az ezt a magyar nagykövetnél előre kezdeményező – Jiří

³³ www.opocuu.com/210868.htm (Letöltés időpontja: 2018. 01. 26.)

³⁴ HL MN Zala – 1968. 68. d. 108. ö. e. (1968. 07. 25.) 62. f.

³⁵ HL MN Zala – 1968. 68. d. 108. ö. e. (1968. 07. 27.)

³⁶ Svoboda, Ludvík (1895–1979), kommunista politikus. A második világháborúban a Szovjetunió oldalán harcoló csehszlovák csapatok tábornoka. Csehszlovákia hetedik elnöke (1968–1975).

Hájek³⁷ külügyminiszterrel. A magyar partner tiszteletére 25-én adott ebéden a miniszter hosszan fejtegette, hogy nem kívánják adminisztratív eszközökkel ismét eljátszani a néptömegek megszerzett bizalmát. „A CSKP [...] ma erősebb, mint valaha és képes a politikai meggyőzés módszereivel is győzelmet aratni.” (2. o.) A varsói tanácskozás határozatáról pedig azt mondta, hogy az éppen arról tanúskodik, miszerint a közös levél aláírói azok, akik nem megfelelő módon analizálják a csehszlovákiai helyzetet. Eme írásmű „... egyetlen pozitív hatása az, hogy minden korábbinál teljesebb nemzeti egységet hozott létre a párt és a tömegek között”. (3. o.) Jiří Hájek szerint csak kétféle tárgyalásról lehet szó: vagy bilaterális a mindkét felet érintő kérdésekről, vagy az *összes szocialista ország tanácskozása*, ami viszont nem Csehszlovákiáról, hanem pl. *a szocialista országok közötti kapcsolatok kérdéseiről* kell hogy szóljon!

Szintén ebben a jelentésben olvashatunk arról, hogy E. Fehér Pál (ekkor a Népszabadság rovatvezető-helyettese, valamint az Élet és Irodalom olvasószerkesztője – Sz. M.) látogatást tett a „Student” szerkesztőségében, ahol olyan benyomást szerzett, miszerint „... a szerkesztőség tagjai zavaros anarchisták, határozott politikai koncepció nélküliek és politikailag tapasztalatlanok”. (6. o.) Azonban ennél fontosabb volt az a hír, miszerint a magyar újságíró találkozott Fejtő Ferencel,³⁸ az AFP Prágában tartózkodó tudósítójával, aki ismertette álláspontját a csehszlovákiai helyzetről. E szerint ő pesszimista, mert kizártnak tartja, hogy az öt tagország – de különösen a Szovjetunió – hagyni fogja a csehszlovák belső fejlődés végigvételét. Úgy látja, hogy „... Nagy Imre szerepét nem lehet sem jól, sem rosszul végig csinálni. Itt a modell kérdéséről van szó és ennek a megvalósítását a Szovjetunió nem engedi”. (6. o.)

Fejtő – bizonyos kis eltérésekkel – Nagy Imre kísérletével azonosította Dubčekét, akinek meg kellett nyitni a „szelepeket”, hogy megszerezze a bizalmat. Ez sikerült is neki, létrejött az össznemzeti egység, bár ez kevés a Szovjetunióval szemben. A kétoldalú párttalálkozót háromkimenetelűnek ítéli: a szovjetek meggyőzik a főtitkárt, ami nem valószínű, de ha mégis, akkor viszont ebben az esetben nem térhet vissza Prágába. Szerinte a másik – legrealisabb – lehetséges út, ha a szovjetek Szlovákiában keresik az utódot, ahol egységesebb a párt és erősebb a dogmatizmus, de szerinte ez a személy sem Husák, sem Biřák nem lehet, mert ők túlságosan szlovák nemzeti jellegű személyiségek. A harmadik verziója szerint a szovjetek a két nemzet közötti szakadás előidézésére fognak játszani. (Mint már tudjuk, Fejtő Ferenc második verziója 50-50%-ban beteljesült: a szlovák Gustáv Husák lett Dubček utóda – Sz. M.) S Fejtő Ferenc végkövetkeztetése: „... a Nagy Imre-féle és a többi ilyen kísérletek az európai önálló nemzeti létre irányuló törekvések és amíg ezzel a Szovjetunió és a többi szocialista ország nem számol, addig állandóan kudarcot fognak vallani.” (6–7. o.)

³⁷ Hájek, Jiří (1913–1993), cseh kommunista politikus, diplomata. 1958–1962-ban külügyminiszter-helyettes, majd 1962–1965-ben Csehszlovákia képviselője az ENSZ-ben. 1965 és 1968 között oktatási miniszter. 1968. április–szeptember között a Dubček-kormány külügyminisztere. Augusztus 21-ét követően az ENSZ-ben tiltakozott a katonai intervenció ellen. Václav Havellel, Zdeněk Mlynářral és Pavel Kohouttal a Charta 77 megalapítója.

³⁸ Fejtő Ferenc (1909–2008) történész, író, baloldali publicista. 1936-ban József Attilával és Ignótus Pállal együtt alapítója a Szép Szó című irodalmi és társadalomtudományi folyóiratnak. 1938-ban Párizsba menekült, 1940-ban az Idegenlégió katonájaként harcolt a németek ellen. 1943-ban csatlakozott a Szabad Francia Erőkhöz, részt vett az ellenállási mozgalomban. A háborút követően az Agence France-Presse (AFP) francia hírgyűnökségnél kapott munkát. Rajk László letartóztatását követően, 1949 szeptemberében politikai menedékjogot kért Franciaországban. A párizsi magyar, baloldali emigráció meghatározó képviselője. 1989-től haláláig újra aktív szereplője a magyar közéletnek.

Sztankó Pál pozsonyi főkonzul a 002/170. sz. jelentésében³⁹ arról tájékoztatta a szokásos „olvasókörét”, hogy szabadságáról visszatérve, 22-e után találkozott az SZKP Elnöksége és a KB több tagjával – köztük Vasil’ Biľak első titkárral –, két járási funkcionáriussal, egyszerű dolgozókkal, s ezek alapján megállapította, hogy a helyzet egyre bonyolultabb, mivel más képet fest a sajtó (a legrosszabbat), mást mutat a valóságos helyzet – különösen vidéken (megnyugtatóbbat, optimistábbat) és mást a felső vezetés (ellentmondásokat). A szlovák KB-tagok az „ötök” levelével kapcsolatban „...szinte egységesen arra az álláspontra helyezkedtek, hogy az időszerű, helyes és hasznos volt. (Lásd Fejtő Ferenc fenti véleményét! – Sz. M.) Emögött az egyetértő, pozitív állásfoglalás mögött azonban nagyfokú tanácsstalanság, bizonytalanság és passzivitás rejlik”. (78. f.)

Ebből az „egységből” azonban ugyancsak kilógott Ondrej Klokočnak, a Szlovák Nemzeti Tanács új elnökének a véleménye: hogy bár sok mindennel nem ért egyet a jelenlegi demokratizálódási folyamatban, de a levél hatását úgy jellemezte, hogy „...az egy olyan egységet hozott létre Csehszlovákiában, amelytől borsószik a hátam. Nem egészséges egység ez, de a Pártnak mint realitást figyelembe kell vennie”. (79. f.) Szerinte e levél nehéz helyzetbe hozta őket, a testvérpártoknak több türelmet kellett volna tanúsítani.

Vasil’ Biľak rövid helyzetértékelése szerint a szocializmus sorsát Csehszlovákiában a legközelebbi órák, napok döntik el; a legnagyobb baj, hogy a CSKP felső vezetésében nincs egység, és a politikája „súlyosan felelőtlen”; Dubček nem ura a helyzetnek, egyesek neki az Elnökségben a „főszereplő színész szerepét szánták”; a csehszlovák–szovjet találkozóra közösen elfogadott platformmal mennek, ami a helyszínen valószínűleg módosulni fog, vagy nem érvényesül, valamint szerinte a találkozó „kemény és rövid lesz”. (79. f.)

A július 29-i jelentés⁴⁰ mottója, akár – Berzsenyi Dániel után – a „*Forr a világ bús tengere, ó magyar!*” is lehetett volna, hiszen a különböző nagykövetségek jelentéseit foglalta össze a kialakult helyzettel kapcsolatban. Így például a helsinki nagykövetségnek a finn honvédelmi miniszter elmondta, hogy a nála vendégeskedő osztrák kollégájával együtt nagyon aggódnak, mert szerintük a csehszlovákiai szituáció meg fogja zavarni a Közép-Európában kialakult jelenlegi jó helyzetet. Ezért nagyon remélik, hogy sikerül elkerülni minden külső beavatkozást. A finn iparügyi miniszter szerint a csehszlovákiai helyzet bonyolultabb, mint az 1956-os magyarországi, mivel a nemzetiségi problémák még a leghaladóbb embereket is megosztják. Az eddig háttérben maradt Svoboda köztársasági elnök, aki mind ez ideig nem kompromittálta magát, a munkásokra és a fegyveres erőkre támaszkodva esetleg képes lesz elsöpörni a reakciót. „A lényeg azonban az, hogy ezt belső erők hajtsák végre és ne kerüljön sor külső beavatkozásra.” (81. f.)

Az algériai nagykövetség arról számolt be, hogy a hivatalos személyek között többeket nyugtalanít ez a helyzet, mások helyeslik a különböző intézkedéseket (pl. a cenzúra eltörlését). De tapasztalnak erősödő szovjetellenességet is, mert beavatkozik kis országok belügyeibe. Ennek kapcsán igazolva látják a kínai és a kubai álláspontokat.

A prágai nagykövetség arról jelentett, hogy az egyik tanácsosa megbeszélést folytatott mind a jugoszláv, mind a román nagykövetség egy-egy tanácsosával. A jugoszláv diplomata szerint a helyzet rosszabbodását a külső nyomás fokozódása, illetve a VSZ-hadgyakorlat idézte elő. A jugoszláv fél elfogadja a CSKP-nek a jobboldallal kapcsolatos értékelését, és türelmet tanúsítanak e téren. A román partner egyetértett a jobboldali veszéllyel kapcsola-

³⁹ HL MN Zala – 1968. 68. d. 108. ő. e. (1968. 07. 27.)

⁴⁰ Uo. (1968. 07. 29.)

tos magyar értékeléssel, miközben hangsúlyozta, hogy az RKP tiszteletben tartja minden párt önállóságát, nem avatkozik azok belső életébe. (Az itt idézett mondatok jelentőségét a melléjük húzott függőleges vonallal kiemelte Czinege Lajos vezérezredes, honvédelmi miniszter – Sz. M.)

A damaszkuszi nagykövetség viszont azt jelentette, hogy felkereste őket a Szír Kommunista Párt küldöttsége, amely arról adott tájékoztatást, hogy a Központi Bizottságuk megtárgyalva a csehszlovákiai helyzetet, olyan határozatot hozott – amit levélben is rögzítettek, átadva a nagykövetnek a CSKP KB-hoz való továbbítás céljából (Miért? Ezzel negligálták a csehszlovák nagykövetséget? Pedig működött, mert július 24-én a csehszlovák nagykövet tudomására hozták, hogy a szír Baasz Párt vezetősége aggodalmát és neheztelését fejezi ki az ott kialakult helyzet miatt – Sz. M.) –, mely szerint a Szír KP álláspontja teljesen azonos az öt szocialista ország levelében közöltekkel.

Az augusztus 1-jén kelt 002/174. sz. napi jelentés melléklete⁴¹ túlnyomó többségében katonai hírekről, főként a Csehszlovák Néphadsereg parancsnoki karának politika hangulatáról számolt be. Így hosszasan foglalkozott a Központi (?) Katonai Akadémia parancsnokhelyettesével folytatott beszélgetéssel. E szerint a honvédelmi miniszter, a vezérkari főnök és a politikai főcsoportfőnök fokozatosan eltávolodik a dubčeki vonaltól és baloldali orientációt kezd követni. Az utóbbi két hétben a Vezérkarban erősödik az a nézet, miszerint fel kell készülni minden eshetőségre. (E mondat mellé Czinege vezérezredes függőleges vonalat húzott – Sz. M.)

Arról is tájékoztatást kapott a nagykövetség munkatársa, hogy július 10-e táján háromnapos konferenciát tartottak Pozsonyban, amin a körzet-, hadosztály-, ezred- és fegyvernemi parancsnokok, valamint politikai helyetteseik vettek részt, nagyon feszült hangulatban. Ennek több oka is volt. Az egyik, hogy a szovjet csapatok további csehszlovákiai tartózkodásával kapcsolatos sok kérdésre Martin Dzúr⁴² védelmi miniszter nem tudott megnyugtató választ adni. Felháborította őket az is, hogy Jakubovszkij marsall nem volt hajlandó tárgyalni Černík miniszterelnökkel stb. Szemben a hadseregen belüli ziláltsággal, legalábbis a jelentés szerint, a Határőrség sokkal szilárdabb képet mutatott.

A tisztikar feszültségét az is fokozza, hogy – megerősített hírek szerint – a szovjet–csehszlovák tárgyalások előtt Cservonyenko nagykövet arról tájékoztatta Hájek külügyminisztert, hogy az összejövetelelen fel fogják vetni egyrészt azt, hogy szovjet katonai egységeket kívánnak elhelyezni Csehszlovákia nyugati határa közelében, másrészt, hogy a jövőben is változatlanul működhessen az ország területén a szovjet elhárító rendszer. (E mondatok mellé is függőleges vonalat húzott Czinege vezérezredes – Sz. M.) Az informátor szerint ez a hír is fokozta a csehszlovák tisztikar feszültségét, s különösen a nyugati határ menti szovjet diszlokálást tartották elfogadhatatlannak.

A jelentés másik terjedelmes része az egy hónapos szabadságáról visszatért Púčik csehszlovák nagykövet és Erdélyi Károly külügyminiszter-helyettes július 31-i találkozásán elhangzottakat foglalta össze. A nagykövet szerint hazájában a helyzet bonyolultabb, drámaibb lett és magában hordozza a tragédia veszélyét is. Ennek fő okát az otthoniak abban látják, hogy a testvérpártok többsége nem érti a csehszlovákiai helyzetet és türelmetlenek a megoldása tekintetében.

⁴¹ HL MN Zala – 1968. 68. d. 108. ö. e. (1968. 08. 01.)

⁴² Dzúr, Martin (1919–1985), szlovák származású katonatiszt, hadseregtábornok, csehszlovák védelmi miniszter (1968–1985).

A nagykövet arról is tájékoztatta a külügyminiszter-helyettest, hogy elutazása előtt, 26-án együtt reggelizett Černík miniszterelnökkel, aki felvázolta a július 29-i szovjet–csehszlovák tárgyalásra kialakított elnökségi álláspontot. E szerint „Csehszlovákia nem lesz Jugoszlávia – nem hagyja kizárni magát a szocialista közösségből; nem lesz Románia – nem fog felállni az asztaltól; nem lesz Kína – nem kezd nyílt támadást a Szovjetunió ellen. Az elnökség kettős mandátummal megy a találkozóra: egyrészt megvédi az akcióprogramot, másrészt megőrzi a csehszlovák–szovjet barátságot”. (5. o.)

A varsói nagykövetség pedig arról tájékoztatta a Külügyminisztériumot, hogy lengyel forrásból megerősítést nyert, miszerint két nap óta szovjet csapatok vonulnak át a Német Demokratikus Köztársaságba (NDK), az ottani szovjet követlékek megerősítésére.

A tanulmány témája szempontjából a következő érdeklődésre számot tartó okmány az augusztus 15-én vagy 16-án kelt (egyértelmű dátummal nem rendelkezik – Sz. M.) 002/182. sz. napi jelentés mellékletéhez csatolt kiegészítés,⁴³ ami a Kovács Imre és Cservonyenko nagykövetek között – az utóbbi kérésére augusztus 14-én a magyar külképviselőten – lezajlott megbeszéléséről készült. Ennek során a szovjet diplomata tájékoztatást adott az ágcsernyői csehszlovák–szovjet találkozóról és az öt testvérpárt pozsonyi tanácskozásáról. (Július 29. – augusztus 2., illetve augusztus 3. – Sz. M.) Ennek tartalma alapvetően megegyezett a csehszlovák forrásokból származóakkal is. Ugyanakkor a nagykövet rosszalotta, hogy a tárgyalásokat követő első CSKP Elnökségi ülésen nem foglalkoztak az adott garanciák realizálásával, és a sajtóban is csak 8-ig tartott a viszonylagos visszafogottság. Ezt követően durva atrocitások érték az Auto Praha azon 99 munkását, akik levelet írtak a szovjet vezetőknek; aláírásgyűjtés indult a Munkás Milícia megszüntetése érdekében; Černík miniszterelnök a prágai aktíván nem a tényeknek megfelelő tájékoztatást adott a két találkozóról, valamint Josef Smrkovskýt az Óváros téri ifjúsági gyűlésen kifütyülték, s csak nagy nehézségek árán tudott elmenekülni a feldühödött tömeg elől.

A továbbiakban arról beszélt a nagykövet, hogy a szovjet fél számára nem megfelelően alakuló helyzetre való tekintettel – az SZKP Politikai Bizottságának felhatalmazásával – augusztus 8-án felkereste Alexander Dubčeket, és szembesítette őt sok nemkívánatos esettel, illetve a megállapodások nem teljesítésével. A nagykövet szerint az első titkár „...meglepődött, a mutatott cikkekről láthatóan nem volt tájékozva, ezek megdöbbentették és teljesen össze volt törve”. (2. o.)

Mivel a helyzet – szovjet megítélés szerint – továbbra sem javult, Leonyid Brezsnyev augusztus 13-án több mint egyórás telefonbeszélgetést folytatott csehszlovák kollégájával. Ennek során – Cservonyenko nagykövet tájékoztatása szerint – a főtitkár nagyon határozottan figyelmeztetett: a CSKP eljutott arra a határra, amit semmiképpen sem léphet át! A lehető legsürgősebben kézbe kell venni a tömegtájékoztatást, ha nem, az egyenlő a nyílt árulással. Mihamarabb szükséges kivonni az állambiztonsági szerveket a Belügyminisztérium alárendeltségéből annak érdekében, hogy megvédhessék a szocialista vívmányokat. Erre Alexander Dubček azt válaszolta, hogy ezt ők is látják, de ehhez megfelelő törvényeket kell hozniuk. (A nagykövet ehhez hozzáfűzte, hogy ez csak kibúvó, mert egy ilyen probléma egyetlen éjszaka alatt rendezhető.)

Brezsnyev főtitkár ezt követően határozottan követelte a szocialistaellenes erőkkel szembeni határozott és nyílt harc elkezdését. Szabad cselekvési lehetőséget kell adni a párton és az Elnökségen belüli „egészséges erőknek”. A nagykövet annak a gyanújának is hangot

⁴³ HL MN Zala – 1968. 68. d. 108. ö. e. (1968. 08. 15. vagy 16.)

adott, hogy a Belügyminisztériumban lehallgatták a fenti telefonbeszélgetést. Bár a főtítkár azt kérte csehszlovák kollégájától, hogy az általa elmondottakat ismertesse a 13-i elnökségi ülésen, ez – Cservonyenko szerint – nem történt meg.

Ugyanebben a jelentésben található az Oldřich Švetskával, az Elnökség (konzervatív szárnyának – Sz. M.) tagjával folytatott beszélgetésről szóló – a szovjet nagyköveti vélemény-től eltérő – beszámoló is. Ebből megtudható, hogy az ő megítélése szerint „... az elnökségi ülésen kitűnt, hogy Dubcek elvtárs kimozdult eddigi pozíciójából a realista baloldal irányába. Határozott bíráló hangon foglalt állást, élesen elítélte a tömegtájékoztatási eszközök terén és a prágai utcákon megnyilvánuló jelenségeket. Svetska elvtárs szerint most az a kérdés, hogy meg tudják-e tartani Dubcket ezen a pozícióján”. (161. f.)

Az Ágcsernyőn (07. 27. – 08. 02.) és Pozsonyban (08. 03.) vállalt kötelezettségek közül a CSKP Elnöksége kettővel foglalkozott, amikkel kapcsolatban határozatok is születtek. Így a Rudé Právóban (a párt központi lapja – Sz. M.) megerősítette Oldřich Švetska vezetői szerepét, s az új főszerkesztő-helyettesek elfogadásával kiszorították az ellenzékiet. A jelentés szerint ezek a lépések – valószínűleg – éles tiltakozást váltanak majd ki értelmiségi körökben. Emellett hasonló összeütközéseket jósolt a rádió és a tv irányítása területén is.

A fentiekén túl, az Elnökség határozatot hozott az utcai tüntetések és aláírásgyűjtések felszámolására is, valamint egy alapos helyzetértékelés is elkészült, amit az Elnökség és az összehívandó KB-ülés a következő héten tárgyal meg, s amit az elfogadást követően komplex intézkedési tervként kezelnek. Az anyag egyik legkritikusabb pontjának azt a részét tartja, amely először végzi el a párton belüli jobboldal elemzését és értékelését. Személyes véleménye szerint éppen ezért szükséges még a pártkongresszus, illetve a diákság Prágába történő szeptemberi visszatérése előtt nyilvánosságra hozni.

A főszerkesztő meglátása szerint „... fokozódik a differenciálódás, az elmúlt hetekben kialakult »nagy nemzeti egység« széthullóban van, csökken a pártvezetés tekintélye. A politikai, társadalmi helyzet távolról sem konszolidálódik. A konszolidáció feltételeit teljes mértékben nem lehet még a közeli hetekben, sőt talán hónapokban sem megteremteni”. (163. f.)

A beszélgetés végén Tito elnök prágai látogatásával foglalkozott, ami – szerinte – csalódást okozott a jobboldalnak, ugyanis az Elnökség által adott vacsorán, a pohárköszöntőjében nyomatékkel hangsúlyozta az internacionalizmust, egész beszéde reális politikai értékelést tükrözött, Oldřich Švetska szerint „... úgy történt tulajdonképpen, ahogy azt Kádár elvtárs Pozsonyban előre jelezte”. (163. f.)

A 001/196. sz. napi jelentés kiegészítése⁴⁴ szerint – amit most kivételesen nem csak a Politikai Bizottság, hanem a kormány tagjai is megkaptak – az öt VSZ-tagállam agresszióját követően Púčik csehszlovák nagykövet már augusztus 21-én délelőtt felkereste Péter János⁴⁵ külügyminisztert. Ennek során a diplomata „... aránylag nyugodtan beszélt az eseményekről és főleg azt kérte, hogy a Magyarországon rekedt csehszlovák turistáknak elhelyezésük, étellemezésük stb. tekintetében nyújtsunk segítséget. Péter elvtárs megígérte...”. (1. o.)

A nagykövet még e nap délutánján ismét felkereste a Külügyminisztériumot, mely alkalommal Puja Frigyes külügyminiszter-helyettesnek átadott egy szóbeli jegyzéket. Ennek bevezetőjében rögzítették, hogy augusztus 20-áról 21-ére virradó éjjel az öt VSZ-állam

⁴⁴ HL MN Zala – 1968. 68. d. 108. ö. e. (1968. 08. 22.)

⁴⁵ Péter János (1910–1999), 1949-től református püspök, amiről 1956. október 31-én lemondott. A külügyminiszter első helyettese (1958–1961), majd külügyminiszter (1961–1973). 1968–1969-ben ő rendezte az 1956 miatt befagyott magyar–amerikai diplomáciai kapcsolatokat.

szárazföldi és légerőri több irányból behatoltak az ország területére, és rövid időn belül előzőnlötték Csehszlovákia egész területét.

(A tanulmány 2., befejező részét folyóiratunk 2018/4. számában közöljük.)

FELHASZNÁLT FORRÁSOK, IRODALOM

Hadtörténelmi Levéltár Magyar Néphadsereg (HL MN) Zala – 1968. 68. doboz (d.) 108. őrzési egység (ö. e.) (1968. 05. 16.)

M. Szabó Miklós: *A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia története 1961–1969.* Zrínyi Kiadó, Budapest, 2008.

Pataky Iván: *A vonakodó szövetségés.* Zrínyi Kiadó, Budapest, 1996.

Számvéber Norbert – Laczovics Erika – Solymosi József: *Zala 1968.* Püedlo Kiadó, Debrecen, 2012.

Военный Энциклопедический Словарь. Военное Издательво, Москва, 1983.

http://www.liget.org/cikk.php?cikk_id=2112

www.opocuu.com/210868.htm

A Zrínyi Kiadó újdonsága

Brandt Gyula

Magyar felségjelű Mi-24 harci helikopterek

Ellenfelei okkal félték, alkalmazói büszkén használták... Tömören így jellemezhető a Mi-24-es harci helikopter, mely korunknak igazi csúcstechnikája, és eddigi története során igazi legendává vált. Egy olyan albumot vehet kezébe az olvasó, amely méltó módon mutatja be a Mi-24-es harci helikopter magyarországi alkalmazását. A kiadvány a magyar katonák szemével láttatja a Mi-24-es helikoptertípust, annak mindennapjait és magyarországi alkalmazását...

(Részlet a kötethez írt ajánlásból)

Dr. Orosz Zoltán altábornagy

Zrínyi Kiadó, 2017